

Fenomenologie și constructivism

Article history:

Received: 29.03.2026

Revised: 10.04.2026

Accepted: 27.04.2026

Available online: 01.07.2026

<https://doi.org/10.56177/eon.7.2.2026.art.4>

Diana PĂULEȚ

Scoala Doctorală de Filosofie
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
diana_paulet@yahoo.com

Virgil DRĂGHICI

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
virgil.draghici@ubbcluj

Title: "Phenomenology and constructivism"

Abstract: The general frame of the philosophical reflections nowadays is dominated by the dispute realism (R) – antirealism (AR), centred on two fundamental concepts: the truth and its correlative the existence. The difference between (R) and (AR) is that between a concept of ontic transcendence of reality (objective existence), associated with the thesis of the truth-correspondence (in the sense of classical semantics) and a concept of constructive existence, based on the procedures of subjectivity, the concept of truth being identified with such procedures of legitimation (justification, confirmation, proof). The present paper concerns strictly the (AR)-perspective, represented by two particular forms: phenomenology and mathematical constructivism, both originated in Kant's transcendentalism. The aim of our paper is to argue that the common feature of these options is a concept of reality procedurally ratified, i.e., a concept of reality based on the inseparability of existence from its legitimation, a thesis leading, finally, to the identification of ontology and aletheiology.

Keywords: phenomenology, constructivism, Kant, Husserl, Heidegger, Heyting, truth, existence.

Rezumat: Cadrul general al reflecțiilor filosofice este dominat astăzi de disputa realism (R) – antirealism (AR), centrată pe două concepte fundamentale: adevărul și corelativul său existență. Diferența dintre (R) și (AR) este cea dintre un concept al transcendenței ontice a realității (existența obiectivă), asociat cu teza adevărului corespondență (în sensul semanticii clasice) și un concept al existenței constructive, bazat pe proceduri ale subiectivității, conceptul adevărului fiind identificat cu astfel de proceduri de legitimare (justificare, confirmare, demonstrație). Lucrarea de față privește strict perspectiva (AR), reprezentată de două forme particulare ale ei: fenomenologia și constructivismul matematic, ambele originare în transcendentalismul kantian. Scopul lucrării de față este să argumenteze că trăsătura comună a acestor opțiuni este un concept al realității ratificate procedural, i.e., un concept al realității bazat pe inseparabilitatea existenței de legitimarea ei, o teză care conduce în final la identificarea ontologiei și aletheologiei.

Cuvinte-cheie: fenomenologie, constructivism, Kant, Husserl, Heidegger, Heyting, adevăr, existență.

Preliminar

Indiscutabil, dintre gânditorii epocii moderne Immanuel Kant este cel care a influențat în cea mai mare măsură gândirea filosofică contemporană. Aproape toate curentele filosofice active astăzi fac referire, direct sau indirect, la celebra *Kritik der reinen Vernunft* (KrV) (*Critica Rațiunii Pure*) a lui Kant. Perechi conceptuale precum *transcendent-transcendental*, *analitic-sintetic*, *apriori-aposteriori* își au originea aici și sunt operante, în grade diferite, în cele două mari registre ale reflecțiilor contemporane: fenomenologie și hermeneutică, pe de-o parte, logică și filosofie analitică, pe de alta.

Într-o prezentare succintă filosofia transcendentală din KrV poate fi caracterizată astfel: ea intenționează să determine „posibilitatea, principiile și perimetrul tuturor cunoștințelor a priori”¹. Acest gen de cunoaștere Kant îl numește „*transcendental*”, i.e., o cunoaștere „care se ocupă în genere nu cu obiecte, ci cu *modul nostru de*

¹ „[...] die Möglichkeit, die Prinzipien und den Umfang aller Erkenntnisse a priori [...]” (KrV, 48).

cunoaștere a obiectelor, în măsura în care acesta trebuie să fie posibil a priori¹. Cu referire la modul nostru (finit) de cunoaștere, singurele surse prin care obiectele sunt date (*gegeben*) și gândite (*gedacht*) sunt sensibilitatea (*Sinnlichkeit*) și intelectul (*Verstand*), cărora le corespund ca singure elemente ale cunoașterii intuițiile (*Anschauungen*) și conceptele (*Begriffe*). Condițiile cunoașterii umane în general sunt așadar intuițiile sensibilității și conceptele intelectului. Când privește cazul special al cunoașterii a priori, Kant deosebește intuițiile pure și conceptele pure, drept condiții ale posibilității experienței (i.e., ale cunoașterii empirice). Acesta este contextul în care cunoașterea transcendentă devine întemeiere ultimă (*Letztbegründung*).²

În tradiție kantiană ideea condițiilor transcendente ale posibilității experienței este intim corelată cu ideea adevărului transcendent. În *KrV* acest concept este redat în următorii termeni:

„În ansamblul oricărei experiențe posibile se află întreaga noastră cunoaștere, iar în raportarea generală la aceasta [la experiența posibilă, V.D.] constă adevărul transcendent, care precede orice adevăr și îl face posibil.”³

Adevărul transcendent, așadar, este cel care conferă sens judecăților empirice și în baza căruia ele pot fi adevărate sau false.⁴ Acest cadru conceptual, spuneam, rămâne unul de referință pentru filosofi de primă mărime. Să vedem în cele ce urmează în ce fel *KrV* a exercitat o influență decisivă la unii dintre ei.

1. Perspectiva transcendentă în fenomenologia husserliană

1.1. Cadru conceptual

Tema filosofică a întemeierii ultime, fundamentală în reflecția contemporană, conectează următoarele concepte-cheie ale discursului de acest gen; adevărul (*Wahrheit*), existența (*Existenz*) și justificarea (*Rechtfertigung*), respectiv legitimarea (*Ausweisung*). Să detaliem!

Perspectiva analizei acestor concepte, la Husserl, este una *fenomenologică*. Aici conceptul central este cel al intenționalității (*Intentionalität*), potrivit căruia orice trăire (*Erlebnis*) vizează (*meint*) ceva, respectiv, este orientată spre ceva (*auf etwas gerichtet ist*).⁵ Pentru trăirile intenționale Husserl utilizează termenul act (*Akt*), cu referire la trăirile intenționale *actuale*. Modul în care trăirile intenționale se raportează la obiectele lor determină diferitele moduri (*Weisen*) ale intenționalității. Deosebirilor dintre moduri le corespund deosebirile corespunzătoare ale obiectelor (*Gegenstände*) în măsura în care ele sunt obiecte ale acestor acte. Conceptualizarea obiectualității (*Gegenständlichkeit*), așa cum actul o vizează, este o componentă a discursului fenomenologic. Rezumativ, fenomenologia este doctrina despre „fenomene” (*Phänomenen*).⁶

Fără îndoială, intenționalitatea este conceptul fenomenologic fundamental, concept care permite o nouă tematizare a adevărului. Clarificarea conceptului adevărului Husserl o va face în Cap. V al celei de-a șasea cercetări logice.⁷ Și în analiza conceptului adevărului vorbim despre o corespondență sau acord⁸, însă aici *natura* relației dintre cei doi poli ai acordului este cu totul alta decât cea proprie realismului semantic. Pentru detalieri mai sunt necesare câteva concepte husserliene, mai întâi deosebirea principală privitoare la actele obiectivante.⁹

¹ „[...] die sie nicht so wohl mit Gegenständen, sondern mit unserer Erkenntnisart von Gegenständen, so fern diese a priori möglich sein soll, überhaupt beschäftigt” (*KrV*), 63.

² Și care exclude orice altă formă de întemeiere, teză cu impact major la Husserl și la Heidegger.

³ In dem Ganzen aller möglichen Erfahrung liegen aber aller unsere Erkenntnisse, und in der allgemeinen Beziehung auf dieselbe besteht die transzendente Wahrheit, die vor aller empirischen vorhergeht, und sie möglich macht” (*KrV*, 193).

⁴ Într-o formă esențial modificată teza o vom întâlni la autorii menționați (Husserl și Heidegger) dar și în filosofia analitică.

⁵ Pentru detalii, comp. E Husserl, *Ideen I*, §§ 34, 36. Conceptul intenționalității include toate trăirile, deși nu toate sunt intenționale. Pe cele intenționale Husserl le numește „conștiința a ceva” (*Bewußtsein von etwas*).

⁶ Respectiv, trăiri („*Erlebnisse*” sau „*Erscheinungen*”), cf. E.Husserl LU II/2, 762-763. Ca doctrină, ea este doctrina datului obiectual în modul în care el a fost dat.

⁷ Cf. E.Husserl, LU II/2, Fünftes Kapitel, § 39 Evidenz und Wahrheit.

⁸ Tradițional redată prin expresia *veritas est adaequatio rei et intellectus*.

⁹ Se numesc obiectivante deoarece sensul lor intențional este orientat spre registrul obiectual (*Gegenständlichkeit*); similar putem spune și despre umplerile lor.

Deosebim între o „simplă intenție”¹ (*bloße Intention* sau *signitive Intention*) și umplerea ei intuitivă (*ihre anschauliche/intuitive Erfüllung*). Corelatele (*Korrelate*) lor obiective sunt, respectiv, „obiectul vizat” (*das Gemeinte*) și „obiectul dat” prin umplerea intuitivă (*das Gegebene*).

Punctul central în clarificarea conceptului adevărului îl reprezintă ideea că intuițiile (*Anschauungen*) sunt umpleri (*Erfüllungen*) ale intențiilor semnificative. Aferent, această distincție dintre cele două moduri ale datului *aceleiași* obiect, ca „*Gemeintes*” și ca „*Gegebenes*,” este cea care, după Tugendhat, conferă sens discuției despre „adevărat” și „fals”.

„Doar pentru că noi avem posibilitatea remarcabilă de a viza ceva care totuși nu ne este dat «direct», iar pe de altă parte, fiindcă chiar acest obiect vizat ne *poate* fi dat direct, discuția despre ceea ce este adevărat și ceea ce este fals are sens. Așadar, sensul lui „adevărat” pare a se întemeia într-o diferență caracteristică a diferitelor *moduri* posibile ale datului *aceleiași* obiectualități.”²

1.2. Conceptul husserlian al adevărului

Modurile diferite ale datului unui obiect vor juca un rol decisiv în conceptualizarea adevărului. În forma diferenței dintre „*Bedeutungsintention*” (intenția de semnificare) și „*intuitive Erfüllung*” (umplerea (ei) intuitivă) ele trimit direct la explicitarea raportului *noetic-noematic* în forma raportului dintre „*Evidenz*” (evidență) și „*Wahrheit*” (adevăr).

Conceptul adevărului, cum am menționat, este dat de Husserl în cele patru definiții din LU II/2. Să revedem succint acest lucru.

În primul concept al adevărului „adecvarea” din eticheta tradițională „*adaequatio rei et intellectus*” este un acord (*Übereinstimmung*) între cele două moduri ale datului, „*Gemeintes*” și „*Gegebenes*”³, caz în care are loc un act al unei sinteze perfecte a umplerii, prin care „Obiectul nu mai este simplu vizat, ci așa cum este el vizat [...] este *dat* în sensul cel mai strict.”⁴ Această sinteză a umplerii (*Erfüllungssynthesis*) este un act obiectivant, al cărui corelat obiectiv este numit „*existența în sensul adevărului* sau, simplu, *adevăr*”.⁵

Pasajul-cheie care dă tonul reflecțiilor husserliene este cel referitor la primul concept al adevărului. Dată fiind relevanța lui, inclusiv în raportările critice la Husserl, îl redăm aici integral :

„[...] *adevărul* ca și corelat al unui act identificant este o *stare de lucruri*, iar ca și corelat al unei identități coincide el este o *identitate*: *acordul deplin a ceea ce este vizat cu ceea ce este dat ca atare*. Acest acord este *trăit* în evidență în măsura în care evidența este realizare actuală a identificării adecvate”.⁶

În această primă accepțiune, adevărul este așadar *corelatul obiectiv* al evidenței, așa cum evidența este *corelatul subiectiv* al adevărului sau trăirea adevărului.

¹ Sau „simpla semnificație” (*bloße Bedeutung*) sau „semnificația vidă” (*leere Bedeutung*): sunt expresii care denotă o semnificație neumplută dar care trimite la o intuiție (*Anschauung*) care-i umple sensul. Aceste expresii sunt echivalate de Husserl cu eticheta „intenție signitivă” (*signitive Intention*).

² „Nur weil wir die merkwürdige Möglichkeit haben, etwas zu meinen, das uns dennoch nicht „direct” gegeben ist, und wiederum weil uns dieses selbe Gemeinte direkt gegeben sein *kann*, hat die Rede von Wahr und Falsch einen Sinn. Demnach scheint der Sinn von „Wahr” in einer eigentümlichen Differenz verschiedener möglicher *Gegebenheitsweisen* derselben Gegenständlichkeit zu gründen.” (E.Tugendhat WHH, 30).

³ Cum se poate constata, acest sens al *acordului* privește dimensiunea *noematică*, i.e., ca relație între *corelatele* obiective ale actelor corespunzătoare (vizarea și umplerea).

⁴ „Der Gegenstand ist nicht bloß gemeint, sondern, so wie er gemeint ist [...] im strengsten Sinn gegeben [...]” (LU II/2, 651).

⁵ „*Sein im Sinne der Wahrheit* oder auch *Wahrheit*” (LU II/2, 651).

⁶ „[...] die *Wahrheit* als Korrelat eines identifizierenden Aktes [ist] ein *Sachverhalt* und als Korrelat einer deckenden Identifizierung eine *Identität*: die volle *Übereinstimmung* zwischen *Gemeintem* und *Gegebenem* als *solchem*. Diese Übereinstimmung wird in der *Evidenz erlebt*, sofern die Evidenz der aktuelle Vollzug de adäquaten Identifizierung ist.” (LU II/2, 651-2).

Celelalte trei concepte ale adevărului doar le vom menționa. Al doilea concept este corelatul *noetic* al celui dintâi, fiind înțeles ca „idee aparținătoare formei actului”, respectiv ca „esența înțeleasă ca idee a actului empiric contingent al evidenței sau *ideea adevărului absolute ca atare*.”¹

Cel de-al treilea concept al adevărului rezultă din primul. Prin primul concept, am văzut, adevărul este o „identitate: acordul deplin dintre ceea ce este vizat și datul ca atare”; în terminologia lui Husserl: dintre *Gemeintes* și *Gegebenes*. Privind polii acestei identități dinspre *actele* aferente (i.e. *noetic*), constatăm că actul umplerii are o *preeminență* în raport cu actul intenției, și care constă în faptul că el trimite direct la *lucrul însuși*² și că „În umplere noi trăim oarecum un *cel care este el însuși*.”³ Și astfel, de data aceasta, obiectul însuși este *adevărat*. Și deci „și acesta poate fi desemnat ca existentul, adevărul, adevăratul”⁴, deoarece aici „el este trăit ca [cel] care face adevărul [...]”⁵.

Remarcă. Referirea la cel de-al treilea concept al adevărului apare și ulterior, cu o ușoară modificare terminologică, considerându-l acum „cel de-al doilea concept al adevărului”. „Adevăratul este acum ceea ce este *real* sau *existentul cu adevărat*, ca [și] corelat al evidenței care dă obiectul însuși.”⁶

Și conceptul al patrulea al adevărului rezultă din primul concept, potrivit căruia adevărul este *identitatea* dintre cele două moduri ale datului: *das Gemeinte* și *das Gegebene*. Prin cel de-al treilea concept, obiectul ca *das Gegebene* poate fi considerat ca adevărat, deoarece el este *cel care face* adevărul. Acum, din identitatea menționată în primul concept, poate fi derivat și cel de-al patrulea, în felul următor: întrucât *das Gegebene* și *das Gemeinte* coincid, iar *das Gegebene* este adevărat (prin cel de-al treilea concept), rezultă ca și *das Gemeinte* este adevărat. Însă *das Gemeinte* este obiectul intenției semnificative și deci și intenția semnificativă (asertiunea) este adevărată. În termeni husserlieni, în acest caz vorbim despre corectitudinea intenției (*Richtigkeit der Intention*).⁷

Acest eșafodaj conceptual, centrat pe conceptul fenomenologic al intenționalității, este cel care conectează cele două planuri ale analizei (*noetic* și *noematic*) în forma raportului dintre evidență și adevăr: adevărul este corelatul obiectiv al actului evidenței, așa cum evidența este trăirea adevărului. Conceptele implicate în acest raport sunt, în esență, următoarele: umplere (*Erfüllung*), identificabilitate (*Identifizierbarkeit*)⁸, el însuși (*es selbst*), transcendență (*Transzendenz*), același (*dasselbe*), în sine (*Ansich*).

Modul în care aceste concepte se articulează în discursul filosofic husserlian, concis,⁹ este următorul. Determinant rămâne conceptul „*Erfüllung*” și asociatul său „*significative Intention*”. Prin umplerea intuitivă a intenției obiectul intenției (*das Gemeinte*) devine *das Selbstgegebene* (i.e. este obiectul dat, el *însuși*). Așadar, *es selbst* are ca origine *Selbstgegebenes*. Obiectul, ca *Selbstgegebenes*, survine prin identificabilitate (*Selbigkeit*), dar nu doar printr-un act singular al identificabilității, deoarece *constituirea* lui în actul corespunzător este însoțită de conștiința că „la ceea ce eu sesizez aici pot reveni oricând.”¹⁰ În conștiință se constituie așadar un gen de idealitate (*Idealität*) și de transcendență (*Transzendenz*).¹¹ Și deci, vorbind despre *das Selbstgegebene*, vorbim *eo ipso* despre *es selbst*, *Selbigkeit*, *Transzendenz* și *Ansichsein*.

¹ „die zur Aktform gehörige Idee”...als *Idee gefaßte Wesen* des empirisch zufälligen Aktes der Evidenz oder die *Idee der absoluten Adäquation als solcher*.” (LU II/2, 652).

² „die Sache selbst”, cf. LU II/2, §16, 597-8.

³ „In der Erfüllung erleben wir gleichsam ein *das ist es selbst*” (LU II/2, §16, 597).

⁴ „Auch dieser kann als das Sein, die Wahrheit, das Wahre bezeichnet werden” (LU II/2, §39, 655).

⁵ „[...] er [...] als wahrnehmender erlebt ist” (LU II/2, §39, 655).

⁶ „Das Wahre ist jetzt das *wirklich* oder das *wahrhaft Seiende* als Korrelat der selbstgebenden Evidenz” (FTL, §46, 133).

⁷ Corectitudinea intenției are drept caz „special” „corectitudinea judecării” (*Urteilsrichtigkeit*) (cf. LU II/2, §39, 653); comp și FTL, §46, 132.

⁸ Echivalat de Husserl cu „*Selbigkeit*” (cf. FTL §58, 164).

⁹ O tratare *in extenso* a acestui subiect este imposibilă aici, deoarece ea angajează întreaga operă husserliană. De referință în acest sens sunt lucrările E.Tugendhat WHH și D.Dahlstrom LV.

¹⁰ „[...] ich kann auf das, was ich da erfasse, immer wieder zurückkommen” (FTL, 291).

¹¹ Actul prezent al constituirii aparține unui șir, posibil infinit, de acte de aceeași specie. Obiectul constituit în actul singular trece dincolo de (transcende) orice act individual în care el se constituie. Comp. FTL, 174.

Ceea ce frapă de la bun început în această tematizare fenomenologică este gradul de „angajare” a subiectivității.¹ Nu vom regăsi aici nicicum sensurile realismului metafizic ale conceptelor „obiect”, „transcendență”, „în sine”, și nici cele privitoare la conceptualizarea adevărului. Analiza este una strict fenomenologică, i.e., una centrată pe ideea de corelație (*Korrelation*), ca fenomen fundamental al intenționalității.² Forma uzuală în care această idee este redată la Husserl este „datul a ceva pentru o conștiință” (*die Gegebenheit von etwas für ein Bewußtsein*), idee care aduce laolaltă cei doi poli ai oricărei raportări epistemice: *obiectul* și *subiectul*. Această conectare a celor doi poli este perfect vizibilă în acel „*Selbstgegebenes*”, ca obiect constituit prin actul identificării (*Selbigkeit*), ca umplere a unei intenții, și care este piesă centrală în conceptualizarea adevărului. În fond, evidența ca *trăire* a adevărului este prezența *subiectivă* a ceea ce este *obiect* (obiectiv). În termeni husserlieni, cum am văzut, în evidență *Gemeintes* și *Gegebenes* coincid și deci „obiectul este *realmente prezent* sau *dat*”³ Aici cei doi membri ai identității (adevărului) poartă, amândoi, marca intenționalității. Cum corect a remarcat un strălucit cunoscător al filosofiei husserliene,

„It must be emphasised, however, that we are talking of a synthesis of coincidence (Deckung) between that which is intended in two different acts, and not of a correspondence between consciousness and a mind-independent object. We are not talking about a classical correspondence theory of truth, since the coincidence in question is a coincidence between two intentions, and not between two separate ontological domains.”⁴

1.3. Tema justificării în fenomenologie

Modul prezentat mai sus de a înțelege corelația subiect-obiect în fenomenologie își pune amprenta asupra conceptului justificării (*Rechtfertigung*⁵), concept direct corelat cu ideea întemeierii (*Begründung*) și deci cu ideea întemeierii ultime (*Letztbegründung*). Și în cazul *legitimării* conceptul central rămâne cel al donării (datului) obiectului însuși, i.e., „*Selbstgebung*”. Așadar, afirmă Husserl, „Donarea obiectului însuși trebuie să fie pentru noi măsura, iar optimul său absolut măsura ultimă în care noi ne confirmăm toate judecățile, toate opiniile noastre despre ceea ce există.”⁶

Astfel stând lucrurile, *Ausweisung* (legitimarea) înseamnă întoarcerea la datul original, i.e., umplerea intențiilor semnificative, aflate uzual în forma unor afirmații (*Behauptungen*). Și cum conceptul *Selbstgebung* angajează acea corelație (*Korrelation*) a conștiinței (datul a ceva pentru o conștiință), mai sus menționată, *Selbstgebung* este temeiul (*Grund*) legitimării. Și cum *fenomenologic* un alt mod de întemeiere nu există⁷, putem conchide că donarea obiectului însuși este temeiul ultim. În terminologia husserliană aceasta sună astfel: *die Gegebenheit ist letzter Grund*.

În etapa *transcendentală* a gândirii husserliene tema justificării capătă conotații noi, consecințe ale unei mutații conceptuale de fond. Aceste mutații sunt legate de ceea ce Husserl numește *reducția transcendentală* (*transzendente Reduktion*) (*Epoché*), cu impact asupra a ceea ce numim *câmp al investigației fenomenologice*. În perioada elaborării celebrilor *Cercetări Logice*⁸, câmpul cercetării îl constituia strict „*imanența reală*” (*reelle Immanenz*), adică trăirile (*Erlebnisse*), respectiv dimensiunea *noetică*, obiectul care transcende actul trăirii reprezentând niciun interes, problema existenței lumii externe (*Außenwelt*) fiind considerată o „chestiune

¹ În forma ei cea mai înaltă o întâlnim în perioada transcendentală a creației husserliene. Comp. E.Husserl, *Transzendentaler Idealismus*.

² Corelație redată și prin formularea „corelație act-obiect” (*Korrelation von Akt und Gegenstand*) și care, indiscutabil, este o prestație a conștiinței.

³ „[...] das Gegenständliche ist [...] *wirklich „gegenwärtig”* oder „gegeben”” (LU II/2, 647).

⁴ D.Zahavi, *Husserls Phenomenology*, 31-32.

⁵ Cu forma lui particulară „legitimarea” (*Ausweisung*), înțelegea ca legitimare epistemică a unei judecăți (*Urteil*) sau a unui enunț (*Aussage*), mai general, a unei intenții semnificative aflate în forma unei afirmații.

⁶ „Selbstgebung soll für uns Maß und ihr absolutes Optimum das letzte Maß sein, an dem wir alle Urteile, alle unsere Seinsmeinungen bewahren” (*Erste Philosophie* (1923/24), 33); comp și *Ideen I*, 316.

⁷ Unul care să iese în afara acelei „Korrelation” ca notă esențială a intenționalității.

⁸ Este vorba despre cele două volume de cercetări logice, LU I (1900) și LU II/1-2 (1901).

metafizică”.¹ După introducerea reducției transcendente² lucrurile se schimbă, respectiv câmpul conștiinței reduse transcendental cuprinde acum și obiectele transcendente; ceea ce *Epoché* arată este faptul că „transcendentalul, potrivit conținutului său, ca și corelat al fenomenelor-act corespunzătoare, este dat în mod absolut, precum acestea.”³ În acest fel *transcendentalul*, aparținător conștiinței, conjugă simultan determinații aparent opuse: *reell transzendent* și *immanent*. Consecința imediată a acestei mutații conceptuale o reprezintă anularea distincției lume internă (a conștiinței) – lume externă. Și astfel conștiința redusă transcendental devine loc al apariției și manifestării lumii.

Această mutație conceptuală fundamentală are, desigur, impact asupra conceptului justificării (legitimării). Accentul cade acum pe dimensiunea trăirii (*Erlebnis*) iar corelația (*Korrelation*) ca fenomen fundamental al intenționalității, i.e., datul a ceva pentru o conștiință, cu accentul pe *trăire*, capătă forma „*Erleben des Erlebten*” (*trăirea a ceea ce este trăit*), respectiv, „*Erfahren des Erfahrenen*” (*experiența a ceea ce este experimentat*). Acest mod de exprimare, cu accentul pe *Erleben*, *Erfahren*, trimite, fără îndoială, la tema centrală a filosofiei transcendente: *condiția posibilității a ceea ce este experimentat* (*Bedingung der Möglichkeit des Erfahrenen*). În formularea ei kantiană o găsim în „cel mai înalt principiu al tuturor judecăților sintetice”: „[...] Condițiile posibilității experienței în genere sunt totodată condițiile posibilității obiectelor experienței [...]”.⁴

După Heidegger, acest principiu admite și următoarea formulare: „[...] ceea ce face posibilă o experiență face totodată posibil ceea ce este experimentabil, respectiv ceea ce este experimentat ca (un) atare.”⁵ Această referire la condițiile transcendente ale experienței trimite, la Husserl, la tema constituirii (*Konstitution*), fără ca perspectiva transcendentală husserliană să se identifice cu transcendentalismul kantian. Pe scurt, deosebirile constau în următoarele.

Mai întâi, o primă distincție are ca sursă tema husserliană a intuiției categoriale (*kategoriale Anschauung*), asociată formelor categoriale precum: *este, și, sau, acesta, unii, toți, mulți* etc.⁶ Aceste forme articulează semnificațiile. Umplerea intuitivă a acestor semnificații are loc prin intuiția categorială, act prin care obiectul categorial structurat este *dat*, i.e., „el nu este simplu gândit, ci chiar *intuit*, respectiv *percept*.”⁷

Această *obiectualizare* a formelor categoriale îl separă pe Husserl în mod decisiv de Kant. În această obiectualizare Heidegger vede un pas decisiv prin care se depășește teza kantiană potrivit căreia ele provin din subiectivitate. „«Formele categoriale» nu sunt creații ale actelor, ci obiecte care în aceste acte sunt vizibile în ele însele. Ele nu sunt nimic făcut de subiect și cu atât mai puțin ceva adus în obiectele reale, astfel încât prin această modelare entitatea reală ar fi ea însăși modificată [...]”.⁸

Desigur, această diferență Husserl-Kant privește și *problema constituirii*, i.e., a explicitării *aportului* subiectului în cunoaștere: ce anume face subiectul, *construiește* lumea obiectivă, adică o creează, sau doar o face manifestă? În răspunsul la această întrebare, observăm faptul că sensul kantian al constituirii este mai tare decât cel husserlian. În *KrV* formele sensibilității și categoriile intelectului sunt cele care *construiesc* obiectul din datele

¹ Comp. LU II/1, 26.

² Fapt care are loc într-o etapă intermediară, între *Cercetările Logice* și *Ideen I* (1913), etapă reprezentată de acele prelegeri (*Vorlesungen* 1906/7), interesat fiind de problema *transcendenței lucrurilor*, i.e., de datul subiectiv al obiectivității. Acest moment marchează „cotitura transcendentală” (*transzendente Wende*) în evoluția conceptuală husserliană.

³ „[...] das Transzendente seinem Inhalt nach aber als Korrelat der betreffenden Aktpänomene ebenso wie diese absolut gegeben ist” (cf. *Vorlesungen* 1906-7, XXXIX; din comentariul editorului Melle).

⁴ „[...] die Bedingungen der *Möglichkeit der Erfahrung* überhaupt sind zugleich Bedingungen der *Möglichkeit der Gegenstände der Erfahrung* [...]” (Imm.Kant, *KrV*, 201). Aici „*Erfahrung*” trebuie înțeles ca „*Erfahren*”, nu ca „*das Erfahren*”.

⁵ „[...] das ein *Erfahren* Ermöglichende ermöglicht zugleich das *Erfahrbare* bzw. *Erfahrene* als ein solches”; M.Heidegger KPM, 119. Formularea heideggeriană conține implicit referirea la legătura dintre conceptul posibilității și fenomenologia *Dasein*-ului, din *Sein und Zeit*.

⁶ Cf. E.Husserl, LU II/2, §40, 658.

⁷ „[...] es sei nicht bloß gedacht, sondern eben *angeschaut* bzw. *wahrgenommen*” (LU II/2, 671).

⁸ „Die kategorialen ‘Formen’ sind keine Gemächte der Akte, sondern Gegenstände, die in diesen Akten an ihnen selbst sichtbar werden, Sie sind nichts vom Subjekt Gemachtes und noch weniger etwas an die realen Gegenstände Herangebrachtes, so daß durch diese Formung das reale Seiende selbst modifiziert würde [...]” (M.Heidegger, PGZ, 96).

sensibile amorfe.¹ Husserl, în schimb, vorbește despre „un câmp al datului pasiv”², pe baza căruia se *constituie* obiectele. Mai mult, cum am văzut mai sus, obiectul se constituie în actul *umplerii* unei intenții signitive, or, acest lucru este tocmai actul legitimării (*Ausweisung*). Evident, în acest caz suntem departe de conceptualizarea kantiană.

O altă deosebire față de Kant o putem semna în chiar înțelegerea conceptului „transcendental” și a diferenței față de „empiric”.³ În fenomenologia husserliană Eul transcendental este condiția posibilității experienței, însă „[...] spre deosebire de Eul „real”, obiectivat, el este locul ultim, respectiv concret al oricărui fapt de a fi dat și al oricărei legitimări. Eul transcendental este Eul empiric, în măsura în care acesta devine conștient de faptul de a fi pentru el însuși locul ultim al oricărei validări și al oricărei legitimări”⁴

Revenind la transcendentalismul husserlian, expresiile „*Erleben des Erlebten*” și „*Erfahren des Erfahrenen*”, spuneam, trimit la condiția transcendentală a obiectului experienței. Cum actul trăirii (*Erleben*) este o astfel de condiție, rezultă că tema legitimării este direct legată de un *subiect* al cunoașterii și de trăirile lui *actuale*. Într-adevăr, așa cum Husserl afirmă explicit, „Tot ceea ce există pentru mine există mulțumită conștiinței mele cunoscătoare și este obiectul experimental al experienței mele, obiectul gândit al gândirii mele, obiectul teoretizat al teoretizării mele, obiectul intuit al intuiției mele.”⁵ Și astfel „Orice întemeiere, orice legitimare a adevărului și a existenței se desfășoară cu totul în interiorul meu, iar rezultatul lor final este o caracteristică a *cogitatum*-ului *cogito*-ului meu.”⁶

Perioada transcendentală a gândirii husserliene reprezintă, în fond, apogeul idealismului său.⁷ Obiectul, ca *Selbstgegebenes*, se reduce la constituirea lui într-o conștiință *actuală*. Și, așa cum reiese din fragmentele de mai sus, conștiința (*Bewußtsein*) reprezintă acum *legitimarea ultimă a tot ceea ce este real*. Și astfel concluzia este una singură: „Idea a ceea ce există în general este corelativă ideii legitimării existenței a însuși acelui ceva”.⁸

Impactul acestei idei a fenomenologiei husserliene este, direct sau indirect, unul colosal și poate fi sesizat în interferențele fenomenologiei cu alte registre conceptuale. Să consemnăm succint acest lucru.

1.4. Interferențe conceptuale

Fenomenologia nu este un câmp teoretic izolat de alte conceptualizări, ci se integrează tematic în ideea filosofică fundamentală a raportului *subiect-obiect* (sau Eu-Lume, respectiv, în termenii lui McDowell⁹, *Geist-Welt*). Pe acest teren se confruntă două mari poziții de gândire: *fenomenologia* (în variatele ei forme) și *realismul metafizic*, confruntări prin care ele adesea se corectează reciproc. Să vedem, într-o prezentare sistematică, câteva aspecte ale acestor influențe. Ele pot fi detectate atât în discursul fenomenologic cât și în logică și filosofia analitică.

Influența transcendentalismului kantian, *via* filosofia transcendentală husserliană, poate fi întâlnită, de exemplu, în fenomenologia transcendentală heideggeriană.¹⁰ Pentru o comparație succintă (dar maximal relevantă) vom lua drept reper al analizei conceptul *adevărului*, intim corelat cu analiza raportului Eu-Lume.

¹ Date care se originează în lucrurile însele dar pe care nu le reprezintă, lucrul rămânând un „Ding an sich” (lucru în sine).

² „ein Feld passiver Vorgegebenheiten”; Husserl EU §16.

³ Comp *inter alia* E.Husserl CM, §34.

⁴ „[...] im Unterschied zum objektivierten, „realen” Ich die letzte und zwar konkrete Stätte alles Gegebenseins und aller Ausweisung ist. Das transzendente Ich ist das empirische Ich, sofern dieses sich bewußt wird, für sich selbst letzte Stätte aller Geltung und aller Ausweisung zu sein” (E.Tugendhat WHH, 198-199).

⁵ „Alles, was für mich ist, ist es dank meinem erkennenden Bewußtsein, es ist für mich Erfahrenes meines Erfahrens, Gedachtes meines Denkens, Theoretisiertes meines Theoretisierens, Eingesehenes meines Einsehens.” (E.Husserl, CM, 84).

⁶ „Jede Begründung, jede Ausweisung von Wahrheit und Sein verläuft ganz und gar in mir, und ihr Ende ist ein Charakter in *cogitatum* meines *cogito*.” (E.Husserl CM, 85). Pentru comentarii, comp și E.Tugendhat WHH, 196-201.

⁷ Comp. și E.Husserl, *Transzendentaler Idealismus*.

⁸ „Die Idee eines Existierenden überhaupt ist korrelativ zur Idee eines Ausweisung der Existenz dieses selben.” E. Husserl, *Transzendentaler Idealismus*, 117).

⁹ Comp.McDowell, GW.

¹⁰ Cf. M.Heidegger, SuZ.

Toate analizele lui Heidegger făcute conceptului adevărului au ca punct de plecare conceptul adevărului enunțului¹, înțeles ca un acord (*Übereinstimmung*) dintre ceva *ideal* (conținutul unei judecăți, *Urteilsgehalt*) și un lucru *real*, natura acestei relații „dintre ființarea ideală și ființarea reală simplu prezentă”² rămânând ontologic nedefinită. Soluția acestei probleme este în esență husserliană. Cum am văzut mai sus, în primul concept al adevărului, *acordul* trebuie văzut ca identitate între corelatele actelor corespunzătoare, ambii membri ai acordului fiind înțeleși *noematic*, adică identitatea are loc între *das Gemeinte* (obiectul vizat) și *das Gegebene* (obiectul dat), caz în care spunem că obiectul *însuși* este cel dat, i.e., el este un *Selbstgegebenes*, rezultat al umplerii intuitive (perceptive). În textul heideggerian ideea are următoarea formă, ușor de comparat cu cea husserliană. Prin percepție nu se legitimează nimic altceva „decât că ființarea însăși este cea care era vizată în enunț.”³ Ideea de „acord” Heidegger o redă adesea prin construcții de forma „așa-cum” (*so-wie*): „Ființarea vizată, ea însăși, se arată așa cum este în ea însăși [...]”⁴ astfel de construcții trimit, evident, la modul în care Husserl operează cu conceptele aferente: „*es selbst*” și „*an sich*”. Este adevărat, cele două perspective ale definirii adevărului, cea heideggeriană și cea husserliană, nu coincid. În afara definiției de mai sus, redată prin „*so-wie*”, în același paragraf⁵, găsim alte două formulări în care „*so-wie*” nu mai apare, respectiv:

„Enunțul este adevărat” înseamnă: el descoperă ființarea în ea însăși.”

„Faptul-de-a-fi adevărat (adevăru) enunțului trebuie înțeles ca *fapt de a fi descoperitor*.”⁶

Dacă în prima dintre aceste două formulări ideea „*so-wie*” (așa-cum) este oarecum conținută în componenta „*an ihm selbst*” (în ea însăși), în cea de-a doua formulare, în care și „în ea însăși” este eliminată, „*so-wie*” lipsește în totalitate. Aici faptul că enunțul este adevărat înseamnă că el descoperă ființarea. După Tugendhat, aceste ultime două formulări sunt cele prin care Heidegger se separă în mod clar de Husserl și care conduc la propriul concept al adevărului⁷, dar și la criticismele aferente.⁸

Extensia conceptului adevărului enunțului Heidegger o va face în spirit kantian/husserlian, prin interogație asupra condițiilor transcendente ale posibilității adevărului enunțului. Mai întâi va extinde acest concept la orice întâlnire a ființării intramundane⁹, iar mai apoi la conceptul maximal al adevărului originar, înțeles ca stare de deschidere a *Dasein*-ului.¹⁰

Punctul de vedere kantian, cu privire la condițiile transcendente ale posibilității cunoașterii apare și în filosofia analitică, în forma cadrului conceptual (lingvistic) în constituirea experienței. Problema relației *Geist-Welt*, de exemplu, la McDowell este explicată prin înțelegerea experienței în sensul kantian al *KrV*: ca împletire dintre intuiții și concepte, fapt care asigură „deschiderea [subiectului] către lume”.¹¹

Desigur, o comparație cu transcendentalismul husserlian o putem face cu ușurință. Inseparabilitatea dintre cele două registre Eu-Lume și deci deschiderea de la bun început a subiectului către lume apare în însuși conceptul *intenționalității*. Așa cum am văzut mai sus, acea „*intentionale Korrelation*”, redată ca „*datul a ceva pentru o conștiință*”¹², aduce *laolaltă* subiectul și obiectul. „*Selbstgebung*” redă fenomenologic acest fapt, pentru că *Selbstgebung* nu este nimic altceva decât prezența *subiectivă* (intențională) a *obiectului* însuși. Pe această cale

¹ Comp. SuZ, §44a), WW §1.

² „[...] *zwischen ideal Seiendem un real Vorhandenem*”; SuZ, 216.

³ „[...] *daß es das Seiende selbst ist, das in der Aussage gemeint war*.” Cf. SuZ, 218.

⁴ „Das gemeinte Seiende selbst zeigt sich *so, wie es an ihm selbst ist* [...]”; SuZ, 218.

⁵ E vorba despre subparagraful a) al § 44 din SuZ.

⁶ „Die Aussage ist *wahr* bedeutet: sie entdeckt das Seiende an ihm selbst.” „*Wahrsein (Wahrheit)* der Aussage muß verstanden werden als *entdeckend-sein*” (SuZ, 218).

⁷ Cf. E. Tugendhat WHH, 332

⁸ E.g. E. Tugendhat WHH, §§ 15,16; C.F. Gethmann, „Zu Heideggers Wahrheitsbegriff”.

⁹ Cf. SuZ, §§ 15-18.

¹⁰ „Erschlossenheit des Daseins”; cf. SuZ, § 44 b).

¹¹ Cf. McDowell, GW, 183.

¹² „Die Gegebenheit von etwas für ein Bewußtsein” nu este nimic altceva decât corelația „Akt-Gegenstand”.

ideea separabilității celor două registre ontologice (Eu-Lume) și, aferent, a dihotomiei „intern-extern”¹ sunt deconstruite integral.

2.1. Constructivismul matematic

Conceptualizarea fenomenologică husserliană este prezentă însă și într-un alt câmp conceptual, aparent străin reflecției fenomenologice: cel al *logicii* și *matematicii constructiviste*². O analiză de detaliu a perioadei crizei fundamentelor³, centrată pe conceptele „existență matematică”, „infinite”, *tertium non datur*, „principiul bivalenței”, ne arată cu claritate acest lucru.

Debutul ideii de constructivism este legat de logica și matematica intuiționiste. Cu referire la diferența dintre definițiile *constructive* și cele *descriptive* Lebesgue, de exemplu, scria: „În definițiile *constructive* se enunță care operații trebuie făcute pentru a obține entitatea care se dorește a fi definită.”⁴

Iar cu referire la sensul constructivist al cuantificării *existențiale* Whitehead și Russell afirmau că demonstrarea unei teoreme de existență [de forma $(\exists x)fx$] înseamnă: „[...] întotdeauna trebuie să găsim vreun y particular pentru care fy are loc, și prin urmare să inferăm $(\exists x)fx$.”⁵

Într-un mod similar este văzut conceptul *existenței matematice* și de cel care a formalizat logica și matematica intuiționiste.⁶ Aici găsim: „ $(\exists x)a$ înseamnă: ‘un obiect x poate fi indicat, pentru care teorema a are loc.’”⁷

Un concept asemănător, însă mai tare, îl vom găsi la H.Weyl, potrivit căruia doar simpla posibilitate a construcției nu este suficientă pentru asertarea existenței matematice și că „[...] doar cu privire la *construcția reușită*, la *demonstrația executată*, putem formula o aserțiune de existență de acest gen.”⁸

Încă un fragment din Heyting ilustrează și ideea statutului ontologic al obiectelor matematice :

„Obiectele matematice sunt [...] prin natura lor condiționate de gândirea umană. Existența lor este garantată doar în măsura în care ele pot fi definite prin gândire. [...] Credința într-o existență transcendentă, care nu este sprijinită prin concepte, trebuie respinsă ca mijloc de demonstrație.”⁹

Cum se poate vedea, Heyting respinge categoric platonismul cu privire la existența obiectelor matematice. Mai mult, fidel tezelor intuiționismului matematic, existența unui astfel de obiect este în mod necesar legată de gândire, de procedeele de demonstrație. Și astfel *adevărul* unei propoziții este esențial legat de *demonstrația* acelei propoziții. Iar acest lucru înseamnă *existența efectivă* a unui procedeu care *justifică* adevărul ei. „Spiritul” fenomenologiei husserliene este ușor de detectat aici.

Mai mult, afirmarea *existenței* a ceva reclamă o *dovadă* (confirmare) *efectivă* că obiectul respectiv există. Așadar, asertarea existenței trebuie ratificată printr-un procedeu, iar acest lucru cere prezența unui *subiect*

¹ „Innen-Außen”; iar problema în ce fel conștiința ajunge la lumea externă (*Außenwelt*) dispare ca problemă.

² Intuiționismul logico-matematic fiind un caz special al perspectivei constructiviste.

³ Comp. H.Weyl, „Über die neue Grundlagenkrise der Mathematik” (1921).

⁴ „Dans les définitions *constructives*, on énonce quelles opérations il faut faire pour obtenir l'être que l'on veut définir.”; cf. Lebesgue, Leçons, 99.

⁵ „[...] we always have to find some particular y for which fy holds, and thence to infer $(\exists x)fx$ ”; A.N. Whitehead și B.Russell, *Principia Mathematica*, vol 1. sec ed.1927, 20.

⁶ A.Heyting, *Regeln*, 57-71.

⁷ „ $(\exists x)a$ bedeutet: ‘Es kann ein Gegenstand x angegeben werden, für welchen der Satz a gilt.’”; citat după A.Heyting, *Collected Papers*, 206-220, Amsterdam 1980, 207. Comp. și A.S.Troelstra și D.Van Dalen, CM, 9.

⁸ „[...] nur im Hinblick auf die *gelungene Konstruktion*, den *geführten Beweis* stellen wir eine derartige Existential-Behauptung auf”; H.Weyl, Über, 52. Comp. și D.Van Dalen, „Herman Weyl's Intuitionistic Mathematics.”. Semantic, conceptul existenței matematice este descris de interpretarea standard BHK (Brouwer-Heyting-Kolmogorov) a logicii, centrat pe conceptul demonstrație/construcție (Beweis/Konstruktion).

⁹ „Die mathematischen Gegenständen [...] sind ihrem Wesen nach durch das menschliche Denken bedingt. Ihre Existenz ist nur gesichert, insoweit sie durch Denken bestimmt werden können [...] Der Glaube an die transzendente Existenz, der durch die Begriffe nicht gestützt wird, muß als Beweismittel zurückgewiesen werden” (A.. Heyting, „Die intuitionistische Grundlegung der Mathematik”, 106-107).

cunoscător. Inseparabilitatea subiect-obiect, mai sus menționată cu privire la fenomenologia husserliană, este evidentă și aici. Prin ultima frază a textului din Heyting, redat mai sus, afirmarea neargumentată a existenței a ceva (i.e., a unei existențe transcendente) trebuie respinsă ca mijloc de demonstrație. În fine, întreg acest cadru conceptual intuiționist, cum se poate vedea, este perfect localizabil în transcendentalismul husserlian, potrivit căruia ideea existenței a ceva este corelativă *legitimării* existenței acelui ceva. Această teză o vom regăsi în întreg constructivismul matematic, unde ideea *existenței matematice* și *constructivitatea* sunt intim corelate.

Tema constructivității nu este însă strict legată de intuiționismul matematic.¹ După 1930 conceptul constructivității dobândește conotații noi, în legătură directă cu tema calculabilității și teoria mașinilor Turing.

Anii 50 marchează prezența *constructivismului metodic* al Scolii de la Erlangen: P. Lorenzen², F. Kambartel, C. Thiel. Sub eticheta „constructivism matematic” apar acum cercetările lui E. Bishop³, urmate, relevant, de contribuțiile lui A.S. Troelstra și D. Van Dalen⁴.

Menționăm, în fine, că orientarea constructivistă nu este o perspectivă teoretică unitară, explicitabilă printr-o definiție. Mai curând, putem spune că această orientare este un spectru de puncte de vedere diferite dar reunite pe baza unui concept al *existenței* și al *logicii* bazat pe legitimare (demonstrație), diferit de cel avansat de orice formă de realism.

Concluzii

Disputa contemporană, care acoperă direct sau indirect întreg spectrul perspectivelor filosofice, este cea dintre *realism* (R) și *antirealism* (AR). Formele *semantice* ale celor două doctrine privesc conceptul *adevărului* și, aferent, problema *existenței*. Mai exact, fondul disputei privește diferența conceptuală dintre *existența constructivă* (bazată pe proceduri ale subiectivității) și *existența neconstructivă* (afiliată ideii transcendentei *ontice* în raport cu subiectivitatea), diferență care implică pe cea dintre înțelegerea *semnificației* unui enunț prin indicarea *condițiilor demonstrabilității* lui sau prin indicarea *condițiilor adevărului* lui (semantica clasică).

Perspectiva *antirealistă* este cea care face obiectul investigațiilor de față, reprezentată de două opțiuni teoretice înrudite *fenomenologia* și *constructivismul matematic*. Sub spectrul conceptualizării fenomenologice realitatea ontic independentă de subiectivitate, i.e., transcendentă la modul absolut, devine *realitate ratificată procedural*.

În *fenomenologie* obiectul devine un *dat el însuși* (*Selbstgegebenes*), și este rezultatul *constituirii* lui într-o conștiință (prin umplerea unei intenții semnificative)⁵. Aici dihotomia realistă „intern-extern” (*Innen-Außen*) sau „subiect-obiect” dispăre iar angajamentul subiectivității în *constituirea* obiectivității devine maximal: prin determinarea fundamentală a intenționalității, ca și *corelație dintre act și obiect*, cei doi poli ai relației epistemice, cel subiectiv și cel obiectiv, devin inseparabili.

În conceptualizarea *constructivistă* vom găsi o tematizare similară. *Legitimarea* unui enunț înseamnă aici a construi o *demonstrație* pentru enunțul respectiv. Așadar, un enunț este *adevărat* doar dacă poate fi indicată o procedură efectivă care *justifică* adevărul lui. Iar enunțul de *existență* a ceva este legat de o demonstrație de existență a acelui ceva. Și deci ceea ce numim *realitate* este strict realitatea ratificată (atestată) procedural.⁶ Iar acest lucru, aidoma tematizării fenomenologice, presupune la cea mai înaltă cotă *subiectivitatea*.

În concluzie, în ambele orientări conceptuale, *fenomenologia* și *constructivismul*, problema *existenței* și problema *justificării* sunt inseparabile. Iar teza identificării ontologiei cu aletheiologia, din filosofia husserliană, este valabilă, cu note specifice, și în constructivismul matematic.⁷ Explorarea acestui câmp tematic, în raport cu rezultatele din științele contemporane, va conduce, fără îndoială, la rezultate logico-matematice și filosofice remarcabile.

¹ Dezvoltarea acestei teme, dată fiind complexitatea ei, cere un spațiu larg și deci nu poate fi detaliată aici.

² P. Lorenzen, KBM (1950) și EOLM (1955)

³ E. Bishop, FCA (1967)

⁴ A.S. Troelstra și D. Van Dalen, CM (1988)

⁵ Legitimarea (*Ausweisung*) enunțului (intenției semnificative) fiind tocmai survenirea obiectului ca *Selbstgegebenes*.

⁶ Teză care se opune în mod esențial tezei realiste a realității *transcendente* subiectivității.

⁷ Fenomenologia fiind o formă de antirealism.

References:

- Bishop, E., FCA. *Foundations of constructive analysis*, McGraw-Hill, New York, 1967.
- Dahlstrom, D., LV. *Das logische Vorurteil*, Passagen Verlag, 1994.
- Gethmann, C.F., "Zu Heideggers Wahrheitsbegriff", *Kant Studien* 65, 1974, 186-200.
- Heidegger, M., KPM *Kant und das Problem der Metaphysik*, Gesamtausgabe, Bd.3, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Mein, 1991.
- Heidegger, M., PGZ. *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*, Gesamtausgabe, Bd.20, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Mein, 1979.
- Heidegger, M., SuZ. *Sein und Zeit*, 17.Auflage, Max Niemayer Verlag, Tübingen, 1993.
- Heyting, A., „Die intuitionistische Grundlegung der Mathematik“, *Erkenntnis* 2, 1931, 106-115.
- Heyting, A., Regeln. „Die formalen Regeln der intuitionistischen Mathematik“, *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie von Wissenschaften, physikalisch-mathematische Klasse*, 16,1, 1930, 57-71.
- Heyting, A., *Collected Papers*, Amsterdam 1980, 206-220.
- Husserl, E., Ideen I. *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologische Philosophie* I, Den Haag, Nijhoff, 1976.
- Husserl, E., LU I. *Logische Untersuchungen. Erster Band. Prolegomena zur reinen Logik*, Den Haag, Nijhoff, 1975.
- Husserl, E., LU II/2. *Logische Untersuchungen. Zweiter Band. II.Teil; Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*; Gesammelte Schriften, Bd.4, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 1992.
- Husserl, E., FTL. *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft*, Gesammelte Schriften, Bd.7, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 1992.
- Husserl, E., *Erste Philosophie* (1923/24), *Zweiter Teil. Theorie der phänomenologischen Reduktion*. Den Haag, Nijhoff, 1959.
- Husserl, E., *Einleitung in die Logik und Erkenntnistheorie. Vorlesungen 1906-1907*, Den Haag, Nijhoff, 1984..
- Husserl, E., EU. *Erfahrung und Urteil*, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 1985.
- Husserl, E., CM. *Cartesianische Meditationen*, Gesammelte Schriften, Bd.8, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 1992.
- Husserl, E., *Transzendentaler Idealismus. Texte aus dem Nachlass (1908-1921)*, Kluwer, Dordrecht, 2003.
- Kant, Imm., *KrV. Kritik der reinen Vernunft*, Werkausgabe III, 13.Auflage, Suhrkamp, 1995.
- Lebesgue, H., *Leçons. Leçons sur l'intégration et la recherche des fonctions primitives*, Gauthier-Villars, Paris 1904; citat după *Oeuvres scientifiques, L'Enseignement mathématique*, 1972-3, vol.II.
- Lorenzen, P., KBM. „Konstruktive Begründung der Mathematik“, *Mathematische Zeitschrift*, 53,1950, 162-202.
- Lorenzen, P., EOLM. *Einführung in die Operative Logik und Mathematik*, Berlin/ Heidelberg, 1955
- McDowell, J., GW. *Geist und Welt*, Suhrkamp, Frankfurt am Mein, 2001 (este traducerea în germană a vol. *Mind and World*, Cambridge, 1994).
- Troelstra, A.S., "Analysing choice sequences", *Journal of Philosophical Logic*, 12, 1983, 197-260.
- Troelstra, A.S., Van Dalen, D., CM. *Constructivism in Mathematics. An Introduction*, vol.1-2, North Holland, Amsterdam, 1988.
- Tugendhat, E., WHH. *Der Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, 2. unveränderte Auflage, Walter de Gruyter &Co., Berlin 1970.
- Van Dalen, D., "Hermann Weyl's Intuitionistic Mathematics", *Bull.of Symbolic Logic*, vol1, 1995, 145-169.
- Weyl, H., "Über die neue Grundlagenkrise der Mathematik", *Mathematische Zeitschrift* 10, 1921, 39-79.
- Zahavi, D., *Husserl's Phenomenology*, Stanford UP, 2003.

BIONOTES:

Diana PĂULEȚ. My research interests lie in transcendental philosophy, theories of truth, philosophy of language, logic, hermeneutics, and philosophy of science. These themes constitute the framework of my doctoral research project, *The Transcendental Difference and the Problem of Truth*, which examines the concept of truth through the philosophical dialogue between Kant, Heidegger, Wittgenstein, and the tradition of analytic philosophy, while also exploring its implications for contemporary philosophy of science. My research has been presented at several doctoral conferences in philosophy, where I have addressed topics such as Tarski's definition of truth, the relationship between Kant's and Heidegger's conceptions of truth in the context of the transcendental difference, and the transcendental dimension of Wittgenstein's philosophy. Through these studies, I investigate the intersections between truth, language, logic, and the transcendental conditions of meaning and knowledge.

Virgil DRĂGHICI. Associate Professor at Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania. Fields of interest: *mathematical logic* (First-order Logic, Recursion Theory, K.Gödel, A.Tarski) and *German phenomenology* (Imm.Kant, E.Husserl,

M.Heidegger, H.-G.Gadamer). Author of some representative books in these fields, e.g., *Logică și Adevăr. O expunere topo-logică a tematicii la E.Husserl și M.Heidegger*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2003; *LOGICA (tradițională/clasică/modală)*, Ed.EFES, Cluj-Napoca, 2007; *Logica clasică*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2014; *Mathematical Logic*, Presa Universitară Clujeană, 2023, and of a great number of scientific articles in both fields (mathematical logic and philosophy), published in the scientific journals and collective books. He is also a translator of some books, relevant for mathematical logic and philosophy, e.g., W.Stegmüller, *Incompletitudine și Indecidabilitate* [Romanian translation of the German book *Unvollständigkeit und Unentscheidbarkeit*, Springer-Verlag, 1973], Presa Universitară Clujeană, 2011; R.M. Smullyan, *Teoremele gödeliene de incompletitudine* [Romanian translation of Smullyan's book *The Gödel's Incompleteness Theorems*, Oxford University Press, 1992], Ed. Casa Cărții de Știință, 2018; D. Hilbert-W. Ackermann, *Principiile Logicii Matematice* [Romanian translation of the German book *Grundzüge der theoretischen Logik*, zweite, verbesserte Auflage, Dover Publications, New York, 1946]. Finally, his Habilitation Thesis is "Diagonal Structures in Logical and Philosophical Argumentation" and at present he is PhD supervisor in both fields: *mathematical logic* and *German phenomenology* at Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania.